

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

**ВИШИНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ**

УДК 821.112.2–2«19»

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМИ  
ГЕРГАРТА ГАУПТМАНА: НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ОБ'ЄКТИВІЗМ  
(НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ТИПОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ)**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

**Зимомря Микола Іванович,**  
Дрогобицький державний педагогічний університет  
імені Івана Франка,  
завідувач кафедри теорії та практики перекладу, професор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

**Хороб Степан Іванович,**  
Прикарпатський національний університет  
імені Василя Стефаника,  
завідувач кафедри української літератури, професор

кандидат філологічних наук, доцент

**Кебало Микола Степанович,**  
Тернопільський національний педагогічний університет  
імені Володимира Гнатюка,  
доцент кафедри німецької мови.

Провідна установа: Інститут літератури імені Тараса Шевченка Національної Академії наук України.

Захист відбудеться “ 11 ” квітня 2007 року о 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К58.053.02 по захисту кандидатських дисертацій при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий “ 7 ” березня 2007 року

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

В. Л. Гижий

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Драматургія Гергарта Гауптмана – це якісне продовження класичних надбань німецької літератури, переємності її традицій. Вона ознаменувала новий крок у становленні поетики німецької драми, яку Гергарт Гауптман збагатив принципово новаторськими уявленнями про світобудову та людську сутність, а також новими жанрово-стильовими ознаками. Письменник залишався вірним визначальним засадам натуралізму – домінантного напрямку його творів. Він сягнув вершинних художніх моделей щодо реалізації драматичного конфлікту в творах «Перед сходом сонця», «Свято перепросин», «Самотні», «Ткачі». Драматург поглибив малюнок переживань героїв у драмах «Візник Геншель», «Розе Бернд», «Магнус Гарбе» на рівні реалізації авторського задуму – відтворення характеру, ідеї, психологічного протистояння. Тут коріниться високий драматизм його творів, що став свіжим струменем в атмосфері театрального життя на землях Німеччини.

**Актуальність теми дослідження.** Жанрово-стильові особливості драми Гергарта Гауптмана (1862–1946) досі не знайшли в українській науці адекватного системного осмислення. Перші спроби вивчення доробку драматурга в Україні припадають на останні роки XIX – початок XX ст. (студії І. Франка «Гергарт Гауптман, його життя і твори», Лесі Українки «Міхаель Крамер. Остання драма Гергарта Гауптмана»). Українські науковці звертали увагу на натуралістичну драму Г. Гауптмана (Л. Венгеров, І. Журавська, Д. Наливайко, Я. Погребенник, М. Ткачук, К. Шахова), зосереджуючись на її ідейно-тематичній цінності. Важливі праці, в яких драматургія Г. Гауптмана розглядається в контексті української літератури, належать перу В. Гуменюка, Т. Гундорової, Л. Мороз, В. Панченка, В. Працьовитого, С. Хороба. Окремі аспекти зіставлення українського та німецького натуралізму досліджували В. Грицай, М. Кебало, А. Кіпа, М. Ласло-Куцюк, Е. Райснер.

Як самобутнє явище в німецькій літературі кінця XIX – першої половини XX століття, слово Г. Гауптмана істотно розширило художні обрії німецького письменства загалом і драми – зокрема. Г. Гауптман створив низку вагомих творів натуралістичного жанру, що відбивають реалії епохи кінця XIX – першої третини XX століття. Звідси – потреба глибокого аналізу особливостей жанру та стилю, що отримали оригінальне вираження в його драматургії. Актуальність дослідження зумовлюється назрілою необхідністю компаративного вивчення жанрово-стильових особливостей драми Г. Гауптмана. Йдеться про самобутній феномен світової культури, всебічна інтерпретація якого передбачає поглиблення і розширення літературознавчого, естетичного, компаративного гауптманознавства. Злободенність дисертації полягає у спробі системно дослідити жанрово-стильову природу драми Г. Гауптмана крізь призму типологічних зіставлень з українською літературою кінця XIX – початку XX століття.

**Об'єктом дослідження** є драматургія Г. Гауптмана. Вона виразно прозвучала у 80–90 рр. XIX ст. і виявила стильову самобутність автора. В епіцентрі роботи драми Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Свято перепросин», «Самотні», «Ткачі», «Боброва шуба», «Вознесіння Ганнеле», «Візник Геншель», «Міхаель Крамер», «Розе Бернд», «Доротеа Ангерман», «Перед заходом сонця», а також п'єси І. Франка «Украдене щастя» та В. Винниченка «Брехня».

**Предметом дисертації** є жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана, типологічні аспекти натуралістичної драми, натуралістичний об'єктивізм у творчості драматурга, національні особливості німецького та українського натуралізму в порівняльному аспекті.

**Мета дослідження:** дослідити жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана у рамках міжлітературного процесу кінця ХІХ – початку ХХ століть.

**Мета досягається вирішенням таких завдань:**

- системно дослідити праці, в яких розглядається драма Г. Гауптмана з проекцією на її жанрово-стильові особливості;
- розкрити особливості художнього мислення Г. Гауптмана;
- визначити співвідношення правди факту та художнього домислу в драмах Г. Гауптмана «Вознесіння Ганнеле», «Боброва шуба», «Флоріан Гайєр»;
- з'ясувати спільні й відмінні начала, які окреслюють засади натуралістичного об'єктивізму в драмах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Ткачі», «Доротеа Ангерман», «Перед заходом сонця»;
- обґрунтувати особливості естетичної концепції особистості в драмах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Розе Бернд», «Візник Геншель», «Міхаель Крамер»;
- виявити специфіку поетики конфлікту в драмі Г. Гауптмана «Самотні», дослідити його художні моделі в зв'язку з обставинами життя персонажів і естетичними орієнтаціями драматурга;
- окреслити компаративні аспекти драматургійної поетики Г. Гауптмана в її співвіднесеності з творчістю українських драматургів кінця ХІХ – початку ХХ століть;
- розглянути генетико-контактні зв'язки і типологічні відповідності натуралістичного об'єктивізму у творчості, з одного боку, Г. Гауптмана, а з іншого – І. Франка, Лесі Українки, В. Винниченка.

**Теоретико-методологічна основа дисертації** – класичні та новітні здобутки українського літературознавства (І. Франко, Леся Українка, М. Євшан, О. Білецький), праці Р. Гром'яка, Т. Гундорової, І. Денисюка, Д. Затонського, М. Зимомрі, Г. Клочка, В. Марка, М. Моклиці, В. Моренця. У роботі використано дослідження з питань поетики драми як українських (В. Гуменюк, Л. Дем'янівська, З. Мороз, Л. Мороз, Я. Поліщук, Л. Скупейко), так і зарубіжних авторів (Б. Асмут, Г. Пранг, М. Пфінстер, П. Сцонді). Особливе місце відведено студіям, які присвячені вивченню драматургії Г. Гауптмана (Г. Байгель, Р. Гауер, К. Гільдебрандт, Е. Гільшер, К. Гутке, П. Кнапк, В. Леш, А. Лінднер, А. Строка, І. Фроніус, С. Хрістофф, П. Шпренгель), історії та теорії натуралізму (Л. Гаєвська, Д. Наливайко, Л. Оляндер, М. Ткачук, З. Геферт, Р. Коуен, Г. Магал, Т. Шах-Азізова), а також вузлових проблем порівняльного літературознавства (Г. Вервес, Д. Дюришин, В. Жирмунський, В. Матвіїшин, М. Мушинка, Н. Над'ярних, І. Неупокоева).

У дисертації використані типологічний, генетичний, порівняльно-історичний та системно-функціональний методи дослідження. Вони дають можливість проаналізувати літературні взаємини Г. Гауптмана з українськими драматургами в синхронному та діахронному аспектах.

**Наукова новизна дослідження** полягає в тому, що у дисертації вперше в українському літературознавстві здійснено спробу системного аналізу жанрово-стильових особливостей драми

Г. Гауптмана в контексті німецько-українських літературних взаємин кінця XIX – початку XX століть, окреслено світоглядну еволюцію письменника крізь призму його драматургійної практики, осмислено аспекти натуралістичного об'єктивізму, інтеркультурних впливів на прикладі натуралістичного дискурсу, розкрито своєрідності художнього мислення Г. Гауптмана.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація – складова частина наукової роботи «Переклад та його роль в контексті взаємодій національних культур (дискурс, складники, функції)» кафедри теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, пов'язаної з вивченням німецько-українських літературних взаємин у світовому літературному контексті. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради ДДПУ та Бюро Науково-координаційної ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 3 від 8 червня 2006 року).

**Теоретичне значення** дисертації виявляється у системному осмисленні жанрової специфіки та стильової характеристики драматургії Г. Гауптмана. Значне місце в дослідженні займає аналіз естетичних засад автора драми «Ткачі» як чільного представника натуралізму в німецькій літературі. Дано теоретичне осмислення аспектів жанру та стилю натуралістичної драми, натуралістичних принципів об'єктивізму, правдоподібності та сцієнтизму.

**Практичне значення роботи.** Матеріали дисертації та її висновки можуть бути використані в дослідженнях історико-літературного процесу в Німеччині, при вивченні художнього вираження жанру та стилю в творчості німецьких та українських драматургів і літературно-мистецьких напрямків кінця XIX – першої половини XX століття, в лекційних курсах з історії німецької літератури, спецкурсах і спецсемінарах, що передбачають оцінку та засвоєння здобутків німецької літератури в світовому контексті; при написанні курсових, дипломних, магістерських праць та укладанні відповідних розділів підручників і посібників з історії німецької літератури кінця XIX – першої половини XX століття.

**Апробація результатів дослідження.** Основні положення дисертації були висвітлені на Всеукраїнській науково-методичній конференції (Ужгород, 19–20 грудня 2002); Всеукраїнській науково-практичній конференції (Дрогобич, 9–10 березня 2005); Міжнародному симпозиумі (Дрогобич, 21–22 жовтня 2005); Міжнародній науковій конференції (Кошалін, 1 квітня 2006); Міжнародній науковій конференції (Ченстохова, 16–17 травня 2006); Міжнародному науковому конгресі (Львів 27 вересня – 1 жовтня 2006); засіданнях кафедри теорії та практики перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

**Публікації.** Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 11 статтях, з них 5 – у фахових виданнях і в монографії.

**Структура роботи.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і бібліографії. Загальний обсяг 215 сторінок. Основний текст – 197 сторінок. Список літератури становить 211 найменувань.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «Вступі» подано огляд основних джерел, з'ясовано стан і проблеми дослідження драматургійної творчості Гергарта Гауптмана, обґрунтовано актуальність теми, наукову новизну, теоретичне й практичне значення дисертації, визначено об'єкт, мету, завдання та теоретично-методологічну основу дослідження, висвітлено апробацію його результатів.

У першому розділі – **«Гергарт Гауптман: особливості художнього мислення»** – подано загальну характеристику художнього мислення Г. Гауптмана. Його сутність визначається ідейно-тематичними запитами на зламі XIX–XX століть, які органічно пов'язані з різними способами пізнання дійсності. Йдеться про активні пошуки художнього осягнення й відтворення реального життя. Вони досліджуються у контексті переємності традицій, що склалися впродовж багатьох епох і збагатили світовий літературний процес такими творчими методами, як бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, натуралізм, символізм.

Докладно висвітлено причетність Г. Гауптмана до художнього поступу, що мав місце в Німеччині у 80–90-х роках XIX століття та перших десятиліть XX ст. Її плідний наслідок – створення цілісної системи художніх засобів і прийомів, які зумовлюють специфіку названої літературної доби. Простежено втілення драматургом ідеї – художньо укласти хроніку життєдіяльності німецького суспільства, що увиразнювала реалії загальнолюдського звучання. Одним із її вагомих складників, за словами Лесі Українки, є відтворення життя особистості «переходового часу та переходової психології»<sup>1</sup>.

У підрозділі **«Художнє мислення Г. Гауптмана як предмет літературознавчого дослідження»** з'ясовано, що художнє мислення драматурга позначене змістовими домінантами, а також конкретикою засобів і прийомів мистецького зображення, поетикою конфлікту. Вони пов'язуються з особистісним підходом Г. Гауптмана до визначеності контрасту, що фіксує лінії натуралістичного об'єктивізму, раціонально-морального ставлення до дійсності. Тут закорінені експериментальні пошуки митця. Їх логічний наслідок – новаторський характер його творчості, за якою «можна вивчати всі варіанти спільних ідей нової драми»<sup>2</sup>.

У матеріалі розділу актуалізуються деканонізація традиційних художніх принципів і прийомів, динаміка естетичних критеріїв драматичного мистецтва, що мали місце в літературному процесі на зламі XIX – початку XX століть. Окреслені фактори спричинили істотне розширення жанрово-стильових можливостей драми Г. Гауптмана. У цьому зв'язку відзначаються дослідницькі засади, що містяться у працях Н. Александера, Г. Байгеля, К. Гутке, В. Емріха, Г. Кайзера, Л. Лангер, В. Леша, Ф. Омана, Й. Теттенборна, С. Хрістоффа. Щоправда, вони тільки побіжно торкаються аналізу особливостей художнього мислення Г. Гауптмана. Сутність цього аналізу Г. Ключек формулює так: «Особливості художнього мислення матеріалізуються в системі виражальних форм. Ось чому головний шлях до пізнання особливостей художнього мислення лежить через

<sup>1</sup> Українка Леся. «Михаэль Крамер». Последняя драма Гергарта Гауптмана // Українка Леся. Збір. творів у дванадцяти томах. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 8. – С. 137.

<sup>2</sup> Шах-Азизова Т. Чехов и западноевропейская драма его времени. – М.: Наука, 1966. – С. 70.

вивчення його виражальної системи. Своєю чергою, пізнання закономірностей художнього мислення автора є не чим іншим, як пізнанням «регулятора» його поетики»<sup>3</sup>.

Проведено аналіз по-натуралістичному загостреного інтересу Г. Гауптмана до реалій дійсності. Його суттєва складова – міркування про реалізацію художнього мислення драматурга «себе через самого себе», саморозгортання його універсальних мовних доміант, фіксацію спільних і відмінних начал з проекцією передусім на натуралізм, а нерідко – реалізм, символізм і неоромантизм. Синкретизм літературних напрямів і течій для Г. Гауптмана не був світоглядною суперечливістю, а засобом для досягнення мети. Тому констатується причетність майстра німецького слова до конкретної об'ємної картини у натуралістичній оздобі. Цей факт засвідчив Р. Коуен: «Навіть у похилому віці Гауптман залишився письменником «Ткачів» – твору, що став кульмінацією натуралістичної драматургії»<sup>4</sup>.

Значна увага у підрозділі спрямована на розкриття філософського аспекту художнього мислення Г. Гауптмана. Йдеться про «науково-природничий» або «натуралістичний монізм», що «охоплює єдиним поглядом усі сфери буття та підпорядковує їх спільним «природним законам»<sup>5</sup>. Актуалізується думка про те, що у творах «Ткачі», «Самотні», «Візник Геншель», «Розе Бернд» авторське розуміння натуралістичного об'єктивізму невіддільне від панорамного осмислення складного механізму природи. Досліджується тотожність апеляції «повернення до природи» мистецькому кредо Г. Гауптмана. Осмислено аспекти художнього мислення Г. Гауптмана, які поєднують досягнення науки та літературної праці. Цей зв'язок віддзеркалює світоглядні настанови натуралістичної художньої системи. З тканини творів Г. Гауптмана проглядається сцієнтизм, що ґрунтувався на досягненнях різних наук. Виокремлено його місце і роль у п'єсах «Перед сходом сонця» та «Візник Геншель».

У підрозділі **«Правда факту та художній домисел у творчості Г. Гауптмана»** проаналізовано співвідношення правди факту та художнього домислу в реалізації Г. Гауптманом нових моделей натуралістичної драми. На основі фактичного матеріалу драм «Перед сходом сонця», «Самотні», «Колега Крамптон» та «Міхаель Крамер» зроблено огляд прототипів і їхній зв'язок з реальними особами. Увиразнено прагнення автора драми «Ткачі» до максимальної правдоподібності, створення ілюзії можливості зображеного в реальному житті.

В обширах натуралістичного мислення Г. Гауптмана виокремлюється художній домисел, що має істотне значення для змалювання об'єктивної картини світу. Стверджується безпідставність цілковитого отождошення художнього зображення та дійсності у п'єсах «Розе Бернд», «Флоріан Гайер», «Боброва шуба». Названі драми, фабульно-сюжетна специфічність яких полягає у побутовій та психологічній вірогідності, відтворюють дійсність такою, якою вона поставала в авторській уяві. Драматург віднайшов зрівноважену міру натуралістичної умовності, що давала йому внутрішню свободу для вираження своїх думок. В окремих випадках він оперував життєвим матеріалом тільки відповідно до вимог сцени. Хоча п'єса для нього – «шматок життя», сам цей

<sup>3</sup> Клочек Г. Методология системных исследований индивидуальной поэтики и поэтики отдельного литературного произведения: // Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – К., 1989. – С. 60.

<sup>4</sup> Cowen R. C. Nachwort // Dramen des deutschen Naturalismus: Von Hauptmann bis Schönherr. Antologie in 2 Bd. / hrsg. von R. C. Cowen. – München: Winkler Verlag, 1981. – Bd. II. – S. 734.

<sup>5</sup> Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили. – К.: Мистецтво, 1985. – С. 128.

«шматок» не примітивна фотографічна копія дійсності. Не обмежуючись фіксацією реальних фактів, Г. Гауптман логічно вплітав у художній текст сконструйованих власною уявою персонажів і життєві ситуації, надаючи змальованому максимальної ймовірності. Починаючи з символістської драми «Вознесіння Ганнеле», вони стали предметом гострих дискусій та тверджень про відхід письменника від натуралізму. У дослідженні вказується на неадекватність такої думки, попри те, що сприйняття та тлумачення драми про Ганнеле Маттерн, а також п'єс «Затоплений дзвін», «А Піппа танцює!», «Бідний Гайнріх» становлять значні труднощі для стильової дефініції. У них, з метою досягнення високого художнього рівня образів-характерів, відсутня та всеосяжна натуралістична переконливість, що відзначала перші драми Г. Гауптмана.

У підрозділі «**Натуралістичний об'єктивізм**» увиразнене об'єктивне відображення панорамної картини світу на сторінках творів Г. Гауптмана. Встановлено, що жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана виявляються в оригінальному використанні низки художніх принципів. З-поміж них особливої ваги надається натуралістичному об'єктивізму – важливій характеристиці специфіки художнього мислення драматурга. Об'єктивність – своєрідна форма його образного бачення дійсності, яку творець драми «Ткачі» змальовував в усій повноті та складності. Пошуки об'єктивної істини спонукали його до всебічного та ґрунтовного аналізу життєвих явищ і суспільних тенденцій. Пізнання та висвітлення закономірностей і механізмів їх екзистенції у творах Г. Гауптмана часом не менш важливе, ніж дослідження науковця, і в своїй основі – таке ж об'єктивне. Стверджується основна художня мета драматурга – створення багатозначного змісту, множинність ідей якого спонукає адресата твору до роздумів.

У дисертації проаналізовано роль авторського голосу у структурі драм Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Самотні», «Візник Геншель», «Магнус Гарбе», «Перед заходом сонця». Простежено його реалізацію у сюжеті, виборі персонажів, способі зображення, послідовності розгортання подій, мовностилістичних засобах. Зроблено висновок, що такого роду концепт авторської позиції відрізняється від реалістичної, де вона зводиться до синтетичного формування оцінки зображених життєвих явищ. З'ясовано, чому натуралістична драма показувала сучасникам, як вони живуть, а не пояснювала при цьому, чому так, а не інакше складається їхнє життя.

У новому контексті досліджено виміри художнього мислення Г. Гауптмана, найважливішим складовим елементом якого є «спосіб художнього бачення дійсності»<sup>6</sup>. Проілюстровано панорамність змалювання персонажів у драмах «Перед сходом сонця», «Самотні», «Розе Бернд». Окреслений фактор натуралістичного художнього мислення досліджується в порівняльно-типологічному зіставленні з п'єсою В. Винниченка «Брехня».

Акцентується факт, що об'єктивна картина життєвих явищ у драмах «Свято перепросин», «Ткачі», «Візник Геншель», «Перед заходом сонця» потенційно містить множинність оцінок. Констатується необхідність певної обережності у виокремленні тієї чи тієї думки, фіксованої в їхній тканині. Відмова від оцінних категорій, неупереджений аналіз фактів засвідчує вмиле використання Г. Гауптманом натуралістичного принципу науковості.

З'ясовано істотний аспект натуралістичного об'єктивізму Г. Гауптмана, що сприяє редукції негативного оцінювання, – зрівноважене поєднання позитивних і негативних рис характеру у

<sup>6</sup> Ключек Г. У світлі вічних критеріїв (Про систему критеріїв оцінки літературного твору). – К.: Дніпро, 1989. – С. 96.



постатях Альфреда Лота, Йоганнеса Фоккерата, Розе Бернд. У цій площині виявлено типологічні подібності між драмами Г. Гауптмана «Самотні» та І. Франка «Украдене щастя». Доведено неправомірність акцентування непривабливих сторін життя у художній картині світу, що постає зі сторінок п'єс «Перед сходом сонця», «Ткачі». Об'єктивна реальність у названих драмах відбиває сплав розмаїтих життєвих явищ. Увиразнюється думка про несправедливість осуду натуралістичного висвітлення дійсності, що, за твердженням Д. Наливайка, ґрунтувався на звинуваченні натуралістів «у патологічній пристрасі до всього темного, нищого, хворобливого і настільки ж патологічній неспроможності бачити в житті світле, добре, позитивне». Подібні закиди спростовує різнобічність її освоєння в текстах творів Г. Гауптмана. Драматург, метою якого став об'єктивний аналіз усесторонніх взаємин, взаємозв'язків і взаємодій зображених реалій, на сторінках творів «Перед сходом сонця», «Самотні», «Свято перепросин» змалював широкі та розмаїті картини суспільства і його духовних феноменів. Зроблено висновок, що об'єктивно відтворена дійсність на сторінках драм Г. Гауптмана має всі ознаки цілісності предметного світу.

Другий розділ – **«Жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана»** – присвячений узагальненню творчих змагань Г. Гауптмана, що знайшли свій вияв у його підходах до визначення жанру та стилю. У роботі подано системний огляд жанрологічної та стильової класифікації драматургії Г. Гауптмана, висвітлена її концептуальна проблематика, що має свою самобутність в історії драматургійних традицій німецької літератури, вивчено питання її культурологічного сенсу; проаналізовано з цього погляду щоденники, а також виступи й літературно-критичні статті Г. Гауптмана.

У новітніх модифікаціях драматичних жанрів, які вже не відповідають критеріям традиційних формулювань, закладена своєрідність жанрово-композиційних форм, образна палітра творів Г. Гауптмана. Їхню самобутність простежено на прикладі оригінальних жанрових назв: «соціальна драма» «Перед сходом сонця», «сімейна катастрофа» «Свято перепросин», «п'єса з сорокових років» «Ткачі», «зłodійська комедія» «Боброва шуба», «трагедія селянської війни» «Флоріан Гайер», «берлінська трагікомедія» «Пацюки», «казка склозаводу» «А Піппа танцює!». Специфіка цих номінацій відбиває вектор руху західноєвропейської драми кінця ХІХ – початку ХХ століття до оновлення усталених жанрів. Жанрологічна структура кожного з названих творів вперше запроваджена до вжитку Г. Гауптманом.

У розділі проаналізовано новації розуміння драматичного у творах Г. Гауптмана. Дослідження показало, що натуралістичний драматизм близький за своїм перебігом до звичного розуміння трагізму. Його теж вінчає сумний фінал. Водночас, попри домінування серйозності характерів, ситуацій та проблем, підґрунтя та ускладнення конфліктів у драмах «Самотні», «Візник Геншель», «Розе Бернд», «Доротеа Ангерман» не безвихідні, вони долаються та розв'язуються легше, ніж у строгій безкомпромісній трагедії. У натуралістичних п'єсах відсутні справжні трагедійні герої, які втілювали б собою силу, безкомпромісність, здатність до вчинку заради омріяної мети, свою вищість над масою. Г. Гауптман пропонував реципієнту твори, в яких драматичне покликане відтворити достовірну діалектику життя з численними змінами суті явища.

Г. Гауптман, освоївши новітні суто технічні закони побудови драматичного твору, прагнув прилаштувати перебіг подій до реальної дійсності. Їх вплив на жанрову специфіку драматургії

художника слова узагальнює Р. Коуен: «Оскільки жанр відтепер не мусить обмежуватися певними сюжетами та не зобов'язаний переробляти сюжет, всі намагання жанрового визначення в натуралізмі закінчуються констатацією сюжету та стилю, який сюди належить. Тут мовиться не просто про «трагедію», а в найкращому разі, як у Гауптмановому «Святі перепросин», про «сімейну катастрофу», тобто не про естетичну форму, а про уявно дійсний розвиток подій»<sup>7</sup>.

Стрижневий висновок розділу – твердження, що новації розуміння естетичних категорій у натуралістичній драмі, а звідси – її жанрове окреслення зумовлені близькістю сюжету до реального життя, природи.

У підрозділі **«Концепція особистості»** досліджується специфіка естетичної концепції особистості у драмах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Самотні», «Професор Крамптон», «Боброва шуба», «Затоплений дзвін», «Міхаель Крамер». Доведено, що оригінальність характерів Альфреда Лота, Йоганнеса Фоккерата, професора Крамптона, матінки Вольф, майстра Гайнріха, Міхаеля Крамера полягає в асоціаціях з перетвореннями німецького суспільства кінця XIX – початку XX ст. Його духовний поступ привів до зображення персонажа не тільки як індивідуальності, але й у тому чи тому вимірі як віддзеркалення ментальної моделі доби. Вона мотивує розвиток дії та водночас виступає засобом реалізації жанрово-стильової своєрідності згаданих творів.

Окреслено прикметну жанрово-стильову рису Гауптманової драми – пізнавально-аналітичне начало об'єктивного показу негіперболізованих явищ дійсності. Йдеться про негероїчне зображення персонажів, увиразнення їхньої багатогранності в позитивному та негативному. Позбавлені проявів величі економіст Лот, науковець Фоккерат, праля Вольф, візник Геншель, служниця Бернд, художники Крамери, Шіллінг і Брауер виступили носіями характерів; останнє стало критерієм художності тогочасної драматургії.

Ствердження нових духовних домінант, що характеризує покоління Г. Гауптмана, проаналізовано на прикладі центральної постаті драми «Перед сходом сонця». В образі Альфреда Лота виявлено специфічну модель героя порубіжної епохи – людину, яка прагне перебудови суспільного світогляду й устрою, законодавця власного буття. Деякими гранями свого характеру він нагадує героїв романтичних трагедій з властивим їм емоційним запереченням недосконалості світу. Водночас наречений Гелене – типовий персонаж драматургії модерністської доби з притаманною їй ідеєю відмежованості людини і від собі подібних, і від суспільства загалом.

У підрозділі **«Поетика конфлікту»** досліджується поетика драматичного конфлікту в драматичних творах Г. Гауптмана. Визначено її суголосність змінам мистецького модернізму кінця XIX – початку XX століть. З'ясовано, що її багатогранне сприйняття істотно розширюється, а драматичний конфлікт не зводиться до активних дій, інтриги, зовнішньої динаміки. Значущими відтепер стають протистояння між розумом і почуттям, вдало відтворена психологічна атмосфера, її нюанси, а також зіткнення світобачень. Йдеться не про одну подієву лінію зримих сутичок між персонажами, а про поліфонічну систему конфліктів. Їхню реалізацію досліджено на прикладі драми «Самотні».

<sup>7</sup> Cowen R. C. Nachwort // Dramen des deutschen Naturalismus: Von Hauptmann bis Schönherr. Antologie in 2 Bd. / hrsg. von R. C. Cowen. – München: Winkler Verlag, 1981. – Bd. II. – S. 748.

Нові підходи Г. Гауптмана до осмислення драматичного конфлікту в драмі «Самотні» висвітлено на основі розвитку характерного для драматургії модерністської доби мотиву зіткнення людини і суспільства. Його всебічним окресленням Г. Гауптман випробовував й утверджував нові художні форми, які поставали притаманною рисою його бунтівливого бажання протистояти зужитим шаблонам. Перипетії драми «Самотні» відповідають устремлінням письменників XIX ст. до активного освоєння зіткнення особистості з насиченим конфліктністю світопорядком. Драматичний конфлікт реалізується тут не стільки у зовнішніх сутичках, скільки у глибокому психологічному протиборстві. У п'єсі «Самотні» переконливо виявляється вміння Г. Гауптмана створити внутрішню дію, від чого постає складний і багатогранний, цільний і неповторний характер. Постаті центральних персонажів драми окреслені завданнями пізнання, ідейно-морального самовизначення.

Третій розділ – **«Г. Гауптман крізь призму типологічних зіставлень з українською літературою кінця XIX – початку XX століття: компаративний дискурс»** – складається з трьох підрозділів, які охоплюють генетико-контактні зв'язки і порівняльні дослідження творчості Г. Гауптмана та українських драматургів І. Франка, Лесі Українки, В. Винниченка.

У підрозділі **«Гергарт Гауптман – Іван Франко»** окреслено визначальні жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана в літературно-критичних розвідках І. Франка. Розглянуто типологічні спільності та відмінності драм «Самотні» та «Украдене щастя». Тут подано аналіз творчості Г. Гауптмана у студії І. Франка «Гергарт Гауптман, його життя і твори». Визначено внесок праці І. Франка у прояснення новизни художньої метамови натуралістичної драми. Виокремлюється факт збагачення натуралізму як домінуючого напрямку на зламі століть різними формами романтичної символіки, які І. Франко переконливо обґрунтував на прикладі драми «Вознесіння Ганнеле». Характеристика І. Франка вдало передає параметри Гауптманових шукань. Вони, на переконання автора п'єси «Украдене щастя», відбуваються в силовому полі різних напрямків. З-поміж них головну роль він відводив натуралістичним тенденціям, зокрема, їхній провідній рисі – логіці правдоподібності.

І. Франко дав об'єктивну оцінку натуралістичним аспектам у драмах німецького письменника, вказав на стильовий синкретизм його художнього методу. Вкраплення романтичних штрихів у натуралістичне відображення дійсності у соціальній драмі «Перед сходом сонця» І. Франко бачив у такому вимірі: крім «сцен різко реалістичних, є в четвертім акті чудова любовна сцена між Геленою і Льотом, котру німецькі критики зачисляють до найкращого, що є в тім роді написано в німецькій літературі»<sup>8</sup>. Він не оминув зворушливих сцен кохання як вагомому доказу проникливого висвітлення дійсності, аналізуючи комедію «Колега Крамптон». Дослідник зауважив, що, з одного боку, Г. Гауптман тут «малює темних закамарків суспільності і трагічних станів людської душі», а з іншого – підкреслював: «перлою в тій комедії є чудова любовна сцена в п'ятім акті». Акцентуємо увагу на особливій значущості міркувань І. Франка щодо спростування неадекватних закидів про спрямованість натуралістичного показу на відбиття тільки непривабливих явищ дійсності. І. Франко довів, що нормальне, людське приваблювало автора драми «Ткачі» не менше, ніж зображення життя в його темних сторонах.

<sup>8</sup> Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 144.

Визначальні жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана «Самотні» проілюстровано в контексті типологічного зіставлення з драмою І. Франка «Украдене щастя». Порівняльний аналіз послужив для виокремлення спільного й відмінного, що співвідноситься з новими тематичними, сюжетними і композиційними пластами названих творів. З'ясовано, що типологічні паралелі між п'єсами характеризуються низкою аналогій, які мають істотне значення для розуміння іманентних структур нової драми, її змістових домінант і формальної організації. З окресленої парадигми у п'єсах «Самотні» та «Украдене щастя» проступає питання характеротворення і драматичного конфлікту, проаналізованих кризь призму натуралістичного об'єктивізму.

У підрозділі «**Гергарт Гауптман – Володимир Винниченко**» охарактеризовані національні особливості натуралістичного дискурсу у драмах «Розе Бернд» Г. Гауптмана та «Брехня» В. Винниченка. Типологічні збіги та відмінності названих п'єс розглянуто у рамках міжлітературного процесу. Значення порівняльного аспекту дослідження для розуміння жанрологічної структури загалом переконливо обґрунтовує Р. Гром'як: «категорія «жанр» узагальнює читацьку і літературознавчу сфери досвіду, набутого в діалозі культур»<sup>9</sup>.

З'ясовано, що змалювання Г. Гауптманом і В. Винниченком полярних моральних цінностей, розбіжних світоглядних позицій надавало їхнім творам художньої доцільності й виразності, створювало багатоплановість сприйняття драматичної ситуації. Водночас воно сприяло її об'єктивнішому висвітленню. Йдеться про логіку відтворення явищ життя, яка в поетиці нової драми зміщує жанрологічні та стильові акценти. З огляду на це поділяємо думку М. Ткачука, що «у XIX ст. сформовані століттями традиційні жанрові структури зазнають серйозних трансформацій, оновлень, багатоваріантності, проходив швидкоплинний процес диференціації і синтезу, взаємовиявлення і взаємодоповнення, поєднання жанрів, літературних родів»<sup>10</sup>.

У драмі «Розе Бернд» головний конфлікт осмислюється на тлі протиставлення показних суспільних вартостей і зовні непомітних особистісних чеснот головної героїні. Виокремлюємо внутрішньо-психологічний малюнок душевних колізій дівчини, який пояснюємо впливом не сліпого фатуму в наївно-фаталістичному сенсі, а стійкої конфліктної реальності. На її основі обґрунтовуємо розвиток конфліктної схеми в драмі, що впливає безпосередньо зі змін емоційних станів Розе, Фламма, Августа й, певною мірою, Штреккмана. Акцентуємо не одну подієву лінію видимих сутичок між персонажами, а насичений конфліктами світопорядок, спричинений конкретно-історичними впливами.

У подібному ключі досліджується конфліктна схема драми «Брехня» – однієї «з перших п'єс В. Винниченка, що піддавалась осмисленню як власне «нова» драма»<sup>11</sup>. У її структурі вичленовуємо зіткнення високих ідеалів та приземленої дійсності, що типологічно зближує твір В. Винниченка із тогочасною західноєвропейською драмою. Особлива увага приділена моральній проблематиці, аналізу причин, внаслідок яких герої твору стають заручниками системи етичних

<sup>9</sup> Гром'як Р. Літературознавча рецепція в компаративістичних студіях // Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс. – Тернопіль: Підручники і посібники. – 2004. – С. 13.

<sup>10</sup> Ткачук М. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). Монографічне дослідження // Науковий редактор і післямова доктора філологічних наук, професора Р. Т. Гром'яка. – Тернопіль, 2003. – С. 6.

<sup>11</sup> Михіда С. Слідами його експериментів: Змістові домінанти та поетика конфлікту в драматургії Володимира Винниченка. – Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2002. – С. 88.

норм. Виокремлюємо опозицію «традиційні загальнолюдські цінності – нові виміри моральності». Останні органічно пов'язується зі свободою вибору, свободою волі. Особистісний конфлікт Наталі Павлівни розглядається в оригінальному ракурсі, мета якого – окреслення парадоксальності одвічних істин.

Постаті Розе Бернд і Наталі Павлівни проаналізовано крізь призму боротьби за власне почуття. З'ясовано комплекс внутрішніх мотивів, які визначають їхні вчинки, збіг обставин, кодекс моральних звичаїв, відбиток яких на поведінку героїнь Гауптманової та Винниченкової драм незаперечний. Розе та Наталя Павлівна живуть у світі чітко регламентованих догматів, побудованих на стійких етичних уявленнях. Проведено типологічні паралелі між національним переосмисленням раціональних етичних конструкцій з проекцією на душевні потрясіння Розе та Наталі Павлівни. Особливе місце відведено концепції детермінізму людської долі та її об'єктивного змалювання.

У підрозділі «**Гергарт Гауптман – Леся Українка**» визначаються форми міжлітературної взаємодії між Г. Гауптманом і Лесею Українкою. Аналіз літературно-критичних розвідок поетеси засвідчує високу оцінку, якої вона удостоїла Г. Гауптмана. Леся Українка відносила автора драми «Ткачі» до видатних майстрів німецького слова, називаючи його першим «незалежним художником в суспільній драмі». У дисертації розглянута жанрово-стильова специфіка творчості Г. Гауптмана на основі статті «Міхаель Крамер. Остання драма Гергарта Гауптмана». Ця праця Лесі Українки увиразнює вагомість художньої спадщини німецького митця для жанрово-стильового поступу західноєвропейської драми порубіжної епохи. Українська поетеса відкрила цілісну картину ознак індивідуального стилю Г. Гауптмана, що став своєрідним зразком, естетичною нормою для багатьох драматургів. Особливий наголос зроблено на аргументованих спостереженнях дослідниці про індивідуальну манеру Г. Гауптмана у творі «Міхаель Крамер», в якому письменник «вірний собі, наскільки він пройнятий одним стилем, своїм власним стилем, який, не дивлячись навіть на такі потворні його прояви, як, наприклад, фарс «Шлук і Яу», завжди самотній, завжди впізнаний з першої, розкритої навмання сторінки. Вже прочитавши першу сцену, будь-хто, хто тільки знає цей стиль, скаже: так, це Гауптман!».

Винятково важливими постають увиразнені Лесею Українкою паралелі між натуралістичною драмою «Самотні» та символістською казковою драмою «Затоплений дзвін». Дослідниця вбачала у цьому факті постійне повернення драматурга до своїх улюблених ідей та концептуальних засад: «Щоправда, між «Одинокими людьми» та «Затопленим дзвоном» багато спільного і в фабулі, і в ідеї, а до нової його драми («Міхаель Крамер». – В. В.), як ми побачимо надалі, можна підібрати паралелі мало не до кожної сцени з його колишніх творів, але це не наслідування, не переписування себе, а розвиток далі тих ідей, які, очевидно, надто дорогі письменнику, надто витончено та широко сприймаються ним, щоб бути вичерпаними в одному творі»<sup>12</sup>.

З огляду на переплетення натуралістичних та романтичних традицій у творчості Г. Гауптмана важливою є концептуальна засада Лесі Українки щодо об'єктивного, а не ілюстративного відбиття життя драматургом, відтворення закономірностей соціальної дійсності в усій складності. Вона зумовлює особливості стилю, своєрідності жанру та образної системи творів. Підвищений ступінь

<sup>12</sup> Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 8. – С. 134–135.

умовності не затінює головного. Алегоричність і символічність образів у драмі-казці «Затоплений дзвін», вчинки і переживання героїв сприймаються як реальні, життєво переконливі. Водночас крізь призму зображення злидених умов існування убогих ткачів на сторінках натуралістичної драми «Ткачі» проступають елементи алегорії та символу.

У **«Висновках»** узагальнено основні результати дослідження драматичної творчості Г. Гауптмана. Її аналіз проведено крізь призму жанрово-стильових тенденцій кінця XIX – першої половини XX століття. Встановлено, що досліджуваний період збагатив історію німецького письменства і виніс на його хвилі самобутнє художнє явище – німецьку натуралістичну драму. Біля її витоків перебував творець новаторської індивідуальної мистецької манери, автор п'єси «Ткачі». Зроблено висновок, що для драми Г. Гауптмана властива низка виразних національних характерів і жанрово-стильових ознак, які творили внутрішню зумовленість художніх прийомів і засобів, з одного боку, і органічний зв'язок зі світоглядними засадами письменника – з іншого.

У сприйнятті та відтворенні явищ реального світу виокремлено своєрідне художнє кредо Г. Гауптмана – натуралістичний об'єктивізм. Проаналізовано аспекти поетики натуралізму крізь призму об'єктивного ставлення творця драми «Ткачі» до змальованих ним явищ дійсності. З'ясовано, що авторська позиція Г. Гауптмана відрізняється від реалістичної, де вона зводиться до синтетичного формування оцінки зображених життєвих явищ.

Висока напруга психологічних переживань героїв у п'єсах «Розе Бернд» і «Візник Геншель» виявляється не у формах традиційних панорамних страждань з ознаками величного, – такі ознаки трагізму на сторінках творів Г. Гауптмана не мають істотного впливу на їхнє жанрове окреслення. Натуралістичний драматизм визначається причетністю постатей драм «Перед сходом сонця», «Самотні», «Міхаель Крамер», «Перед заходом сонця» до страждань людини та людства, бажанням збагнути причини цих страждань, відчуттям особистої відповідальності за наявний стан речей. Характери Вільгельма Геншеля, Міхаеля Крамера, Маттіаса Клаузена розкриваються не стільки у боротьбі за певні конкретні інтереси, скільки у формах осмислення суперечностей свого часу, у болісному відчутті цих суперечностей, у пристрасній зосередженості на пізнанні їх природи. Новими аспектами драматизму мотивуються зміни художньої структури натуралістичної драми як жанру. Доведено, що новації розуміння естетичних категорій у натуралістичній драмі, а звідси – її жанрове окреслення зумовлені близькістю сюжету до реального життя, природи.

Оригінальність змальованих характерів у п'єсах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Колега Крамптон», «Боброва шуба», «Затоплений дзвін» полягає в асоціаціях з перетвореннями німецького суспільства кінця XIX – початку XX ст. Йдеться про зображення персонажа не тільки як індивідуальності, але й у тому чи тому вимірі як віддзеркалення ментальної моделі доби. Вона мотивує розвиток дії та виступає засобом реалізації жанрово-стильової своєрідності натуралістичної драми.

Досліджено співзвучність драматичного конфлікту у драмах Г. Гауптмана змінам мистецького модернізму кінця XIX – початку XX століть. Його реалізація не обмежується зіткненнями небуденних особистостей. Для конфліктної схеми натуралістичної драми характерні протистояння між розумом і почуттям, вдало відтворена психологічна атмосфера, її нюанси, сутички світобачень. Стрижневий висновок дослідження – конфлікт у натуралістичній драмі, з одного

боку, визначають зіткнення різних світоглядних орієнтацій, а з іншого – йдеться про суперечності внутрішніх мотивів, що вирують у душах окремих постатей.

У дослідженні розглянуто аспекти аналізу жанрово-стильової своєрідності драматургії Г. Гауптмана в літературно-критичних студіях І. Франка. У зв'язку з ґрунтовними оцінками І. Франка особливостей індивідуального стилю Г. Гауптмана вимальовуються характерні риси драматичних жанрів, до яких вдавався німецький митець. Судження українського мислителя прояснюють вплив натуралістичної традиції на зображення драматичних персонажів, характер конфліктів і драматичної дії в Гауптманових п'єсах. Порівняльний аналіз драм Г. Гауптмана «Самотні» та І. Франка «Украдене щастя – підґрунтя для виокремлення тематичних, сюжетних і композиційних пластів натуралістичної драми. П'єси вирізняються спільністю окресленої проблематики, що зближує їхню ідейно-художню структуру. Типологічні паралелі між драмами характеризуються сходженнями, на які впливає типове для натуралістичної творчої манери ставлення митців до дійсності. Аналітичний спосіб художнього відображення реалій у п'єсах Г. Гауптмана «Самотні» та І. Франка «Украдене щастя» виявляє ментальну та естетичну природу драматичних образів-характерів, розкриває їхній тісний взаємозв'язок з історико-часовими обставинами.

Художнім особливостям натуралістичного дискурсу присвячений аналіз драм Г. Гауптмана «Розе Бернд» і В. Винниченка «Брехня». Акцентування полярних моральних цінностей, розбіжних світоглядних позицій у творах драматургів – це втілення протесту проти тих суспільних норм, які упосліджують людину. В обох п'єсах увиразнюються відмінності між загальноприйнятою мораллю та моральністю окремої особистості, які в поетиці нової драми зміщують жанрологічні та стильові акценти. Висновок аналізу: нещастя та біди постатей драм «Розе Бернд» і «Брехня» – явище, зумовлене попередніми взаємозалежностями. Вони постають закономірно та логічно з попереднього перебігу, життєвого устрою персонажів, атмосфери епохи.

У дисертації вивчено форми міжлітературної взаємодії між Г. Гауптманом і Лесею Українкою. Аналіз літературно-критичних розвідок визначної української письменниці засвідчує синкретизм творчого методу автора драми «Ткачі».

#### **Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:**

1. Вишинський В. Гергарт Гауптман: жанрово-стильові особливості драми. Монографія. – Дрогобич: Коло, 2006. – 176 с.
2. Вишинський В. Жанрово-стильові особливості драми Г. Гауптмана в оцінках та інтерпретаціях Лесі Українки // Філологічні студії. – Луцьк: Волинський Академічний дім, 2005. – № 3–4 (31–32). – С. 98–108.

3. Вишинський В. Жанрово-стильові особливості драми Гергарта Гауптмана в інтерпретаціях Івана Франка // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – Вип. 64. Част. 1. – С. 129–140.
4. Вишинський В. Конфлікт та його сутність у драмах Гергарта Гауптмана «Розе Бернд» і Володимира Винниченка «Брехня» // Наукові записки. – Тернопіль, 2006. – Вип. 19. – С. 113–127.
5. Вишинський В. Особистість у вимірах натуралістичного об'єктивізму (зіставлення драм Г. Гауптмана та В. Винниченка) // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2006. – Вип. 69. Част. 1. – С. 91–104.
6. Вишинський В. Поетика конфлікту у драмах Гергарта Гауптмана «Розе Бернд» і Володимира Винниченка «Брехня» // Літературознавчий збірник. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – Вип. 26–27. – С. 194–207.
7. Вишинський В., Білоус О., Головатюк М. До вивчення жанрових особливостей драми Г. Гауптмана «Перед заходом сонця» та її натуралістичного об'єктивізму в школі // Проблеми післядипломної освіти педагогів / Матеріали V Всеукраїнської науково-методичної конференції 19-20 грудня 2002 р. Доповіді та повідомлення /. – Ужгород, 2003. – С. 136–138.
8. Вишинський В. Жанрові особливості драми Гергарта Гауптмана // Україна – Польща. Монолог – діалог культур. Студії взаємин народів-сусідів / За ред.: Скотний В., Зимомря М. – Кіровоград – Кошалін – Дрогобич: Коло, 2004. – Т. 2. – Вип. 4 – С. 216–225.
9. Вишинський В. Гергарт Гауптман й Іван Франко: крізь призму рецепції // Літопис Бойківщини. – ЗСА – Канада – Україна. – Самбір: Бойківщина, 2004. – Ч. 1/66 (77). – С. 49 – 53.
10. Вишинський В. В обширах Франкової думки (Гергарт Гауптман й Іван Франко) // Літопис Бойківщини. – ЗСА – Канада – Україна. – Самбір: Бойківщина, 2006. – Ч. 2/71 (82). – С. 18 – 23.
11. Вишинський В. Гергарт Гауптман: особливості художнього мислення // Молодь і ринок. – 2006. – № 3. – С. 109–112.
12. Вишинський В. Натуралістичне тло у драмах Гергарта Гауптмана та Івана Франка // Іван Франко: світло слова. Матеріали науково-теоретичної конференції. Упоряд. Берко П. – Львів – Борислав – Дрогобич: Вимір, 2006. – С. 101–105.

## АНОТАЦІЯ

**Вишинський В. С. Жанрово-стильові особливості драми Гергарта Гауптмана: натуралістичний об'єктивізм (німецько-українські типологічні паралелі). – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2007.

У дисертації системно досліджуються константні та змінні жанрово-стильові особливості драми Гергарта Гауптмана з позицій порівняльного літературознавства (генеза, становлення, натуралістичні принципи, концепція особистості, поетика конфлікту). Розглядається естетична і філософська еволюція художнього мислення драматурга, стильова специфіка його письма – синкретизм натуралізму з неоромантизмом і символізмом. З'ясовано спільні та відмінні начала, які



визначають принципи натуралістичного об'єктивізму в драмах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Свято перепросин», «Самотні», «Ткачі», «Візник Геншель», «Розе Бернд», «Перед заходом сонця» у компаративному зіставленні з творами І. Франка, Лесі Українки та В. Винниченка. Здійснено аналіз естетичної концепції особистості та окреслено специфіку поетики конфлікту в п'єсах Г. Гауптмана «Перед сходом сонця», «Самотні», «Колега Крамптон», «Боброва шуба», «Затоплений дзвін», «Міхаель Крамер» у співвіднесеності з творчістю українських драматургів І. Франка, Лесі Українки, В. Винниченка.

**Ключові слова:** Гауптман, німецька драма, жанрово-стильові особливості, художнє мислення, правда факту, натуралістичний об'єктивізм, поетика конфлікту, натуралізм, неоромантизм, компаративний дискурс.

## АННОТАЦІЯ

**Вишинский В. С. Жанрово-стилевые особенности драмы Гергарта Гауптмана: натуралистический объективизм (немецко-украинские типологические параллели). – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2007.

В диссертации системно исследуются константные и переменные жанрово-стилевые особенности драмы Гергарта Гауптмана с позиций сравнительного литературоведения (генезис, становление, натуралистические принципы, концепция личности, поэтика конфликта). Рассматривается эстетическая и философская эволюция художественного мышления драматурга, стилевая специфика его письма – синкретизм натурализма с новоромантикой и символизмом. Обосновано общие и отличительные начала, которые определяют принципы натуралистического объективизма в драмах Г. Гауптмана «Перед восходом солнца», «Праздник примирения», «Одинокие», «Ткачи», «Возчик Геншель», «Розе Бернд», «Перед заходом солнца» в компаративном сопоставлении с произведениями И. Франко, Леси Украинки и В. Винниченко. Проведён анализ эстетической концепции личности, очерчена специфика поэтики конфликта в пьесах Г.Гауптмана «Перед восходом солнца», «Одинокие», «Коллега Крамптон», «Бобровая шуба», «Потонувший колокол», «Михаель Крамер» в ее соотносённости с творчеством украинских драматургов И. Франко, Леси Украинки, В. Винниченко.

**Ключевые слова:** Гауптман, немецкая драма, жанрово-стилевые особенности, художественное мышление, правда факта, натуралистический объективизм, поэтика конфликта, натурализм, неоромантика, компаративный дискурс.

## SUMMARY

**Vyshynskyy V. S. Genre and style peculiarities of the Gerhart Hauptmann drama: naturalistic objectivism (German-Ukrainian typological parallels). – Manuscript.**

Thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in speciality 10.01.05 – comparative literature. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2007.

Constant and changeable genre and style peculiarities of the Hauptmann drama analysed through the prism of comparative literary criticism are systematized and studied in the present dissertation. At the same time the dissertation provides insights into the aesthetic and philosophical evolution of the playwright's literary thinking. The essence of Hauptmann's thinking is examined in connection with the traditions which were formed for many epochs and enriched the world literary process. G. Hauptmann's invaluable contribution to the development of the literary progress, which took place in Germany in the 80–90-ies (19-th the first half of the 20-th centuries) is analysed in detail in the dissertation.

The dissertation provides a systematic genre and style classification of G. Hauptmann's drama works; it studies the peculiarities of genre and composition forms, the palette of G. Hauptmann's works on the basis of genre definitions of the dramas «Before Dawn», «The Peace Festival», «The Weavers», «The Beaver Coat», «Florian Geyer», «The Rats», «And Pippa dances!».

The aesthetic concept of an individual is found and analysed in the dramas «Before Dawn», «The Lonely», «Professor Crampton», «The Beaver Coat», «The Drowned Bell», «Michael Kramer». On the other hand the dissertation is devoted to the typical genre and style peculiarity of the Hauptmann drama, that is the cognitive-analytical beginning (source) of objective portrayal of non-hyperbolized events of reality. The characters of Hauptmann's dramas are not represented as heroes; they are positive and negative many-sided personalities. The most typical trait of the Hauptmann generation is shown on the basis of the main character of the drama «Before Dawn».

The poetry of drama conflict, so typical of G. Hauptmann's works, is analysed in detail. Its connection with the changes of artistic modernism (the end of the 19-th, the beginning of the 20-th centuries) is studied. It is stated that the versatile comprehension of the poetry of drama conflict is growing here, and the drama conflict is no longer focused on the intrigue, the outer dynamics or the active actions. From now on the contradiction between intelligence and feelings becomes more important. Psychological peculiarities, the collision of world outlooks and the tension are shown to perfection. The conflict between the characters is not one-sided; it is a polyphonic system of conflicts. The polyphony of conflicts is analysed on the basis of the drama «The Lonely». G. Hauptmann's new attempt to realize the dramatic conflict in the drama «The Lonely» is based on the development of the motif «conflict between a person and the society» so characteristic of the drama of the modernist period.

The dissertation is devoted to the comparative analysis of G. Hauptmann's works and the works of Ukrainian playwrights (I. Franko, Lesya Ukrainka, V. Vynnychenko). Important genre and style peculiarities of the Hauptmann drama have been found in the critical works of Ivan Franko. Typological likeness of the dramas «The Lonely» and «Stolen Happiness» have been analysed. Ivan Franko's critical analysis of G. Hauptmann's works has been reconsidered in the work «Gerhart Hauptmann. His Life and

His Work». I. Franko's contribution to the explanation of the literary metalanguage of the naturalistic drama, its genre and style peculiarities is under analysis in one of the chapters of the dissertation. Different forms of romantic symbolics make Naturalism flourish around the turn of the centuries. This movement in literature was shown and analysed to perfection by Ivan Franko in the drama «The Assumption of Hannele».

The peculiarities of the naturalistic discourse in the dramas «Rose Bernd» by G. Hauptmann and «The Lie» by V. Vynnychenko are discussed in detail. Typological parallels of the above mentioned plays are analysed within the framework of inter-literary process. It became a common known fact that the portrayal of opposite moral values on the one hand and the writers' different world outlooks on the other made the works of G. Hauptmann and V. Vynnychenko special and unforgettable. Here the logic of reproduction of life events is discussed. This phenomenon in the poetry of new drama replaces genre and style accents. Special attention is paid to the moral problems and the reasons which make the characters of literary works become hostages of the system of ethic norms.

The dissertation is also devoted to different forms of interliterary ties between G. Hauptmann and Lesya Ukrainka. The specific character of the genre and style discourse of G. Hauptmann's creative works is analysed on the basis of the study «Michael Kramer. The last drama of G. Hauptmann». In her critical article Lesya Ukrainka expresses her admiration about G. Hauptmann's literary contribution to the development of genre and style progress of the West-European Drama of the epoch. Lesya Ukrainka shows G. Hauptmann's individual style, which later served an example and was an aesthetic norm. The focus is on Lesya Ukrainka's well-grounded statements as to the individual manner of G. Hauptmann which can be traced in the work «Michael Kramer».

**Key words:** Hauptmann, German drama, genre and style peculiarities, literary thinking, naturalism, naturalistic objectivism, poetry of conflict, typological parallels, comparative discourse.